

TÜRKİYE'DE HER DÖRT ÇOCUKTAN BİRİ YOKSUL

Seyfettin Gürsel* Gökçe Uysal** ve Ayşenur Acar***

Yönetici Özeti

Türkiye'de her dört çocuktan biri beslenme, ısınma ve giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. 2006'dan 2010'a önemli düzelmeler kaydedilse de halen 4,6 milyon çocuk maddi yoksunluk içerisinde yaşamaktadır. Bölgeler arasında da çocuk yoksulluğu açısından derin farklılıklar bulunmaktadır. Doğuda daha vahim olduğu görülen çocuk yoksulluğu Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan çocukların yüzde 40'ını olumsuz etkilemektedir. Ciddi maddi yoksunluk koşullarında yetişmenin yanı sıra çocuklar hayatlarının geri kalanında gelir ve fırsat eşitsizliği gibi siyasal ve ahlaki sorunlarla karşılaşacaktır. Çocukların yoksullukta yetişmesinin ekonomik kalkınma üzerinde de olumsuz etkileri söz konusudur. Bu bakımdan yoksul çocuklara yönelik araştırmaların derinleştirilmesi ve etkili destek politikalarının acilen tasarlanması gerekiyor.

Türkiye'de her dört çocuktan bir maddi yoksunluk çekiyor

Yetişkin yoksulluğu geçici olabilen bir durumken çocuk yoksulluğu genelde ömür boyu süren ve sonraki nesillere aktarılan bir yoksulluktur. Bu bağlamda her ülkenin çocuk yoksulluğunu tanımlaması, tanınması ve kararlılıkla çocuk yoksulluğuna karşı savaşması elzemdir.

Çocuk yoksulluğu çok boyutlu bir durumdur ve dolayısıyla birçok farklı ölçütü bulunmaktadır. Bu araştırmada maddi yoksunluğu yansıtan üç farklı ihtiyaca odaklanılmıştır. Hanelerin beslenme, ısınma ve giyim ihtiyaçları temel ihtiyaçlar olarak belirlenmiş, bu ihtiyaçların hiçbirini gideremeyen hanelere maddi yoksunluk içerisindeki haneler, bu hanede yaşayan bireylere maddi yoksunluk çeken bireyler denmiştir. Maddi yoksunluk, diğer bazı gelire dayalı yoksunluk ölçütlerinin aksine, gelir dağılımının değil yaşam koşullarındaki mutlak olumsuzlukların bir ölçütüdür.

Tablo 1 Maddi yoksunluk, 2006 ve 2010

	2006		2010	
	Yoksul çocuk sayısı (Bin kişi)	Yoksul çocukların içindeki payı (%)	Yoksul çocuk sayısı (Bin kişi)	Yoksul çocukların içindeki payı (%)
Maddi yoksunluk	6,735	34.7	4,583	24.4
Beslenme	13,395	69.1	12,577	66.9
Isınma	8,770	45.2	7,585	40.3
Giyim	11,669	60.2	7,665	40.8
Toplam çocuk sayısı	19,392		18,800	

Kaynak: TÜİK tarafından yayınlanan Gelir ve Yaşam Koşulları 2010 mikro veri seti; Betam

Bu araştırmada, 0-15 yaş aralığındaki çocukların maddi yoksunluk durumlarını incelemek amacıyla Gelir ve Yaşam Koşulları Anketininin 2006 ve 2010 yılı verilerinde yer alan beslenme, ısınma ve giyim ihtiyacını yansıtan değişkenler kullanılmıştır. Bu değişkenler sırasıyla, "iki günde bir et, tavuk, balık ya da içeren yemek yeme durumunu", "evin ısınma ihtiyacını yeterince karşılayabilme durumunu" ve "yeni giysiler alabilme durumunu (ikinci el hariç)" yansıtmaktadır. Bu ihtiyaçların hiçbirini gideremeyen hanelere mensup çocuklar "maddi yoksunluk içerisinde çocuklar" olarak tanımlanmıştır. Temel ihtiyaçları yeterince

* Prof. Dr. Seyfettin Gürsel, Betam, Direktör, seyfettin.gursel@bahcesehir.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr. Gökçe Uysal, Betam, Direktör Yardımcısı, gokce.uysal@bahcesehir.edu.tr

*** Ayşenur Acar, Betam, Araştırma Görevlisi, aysenur.acar@bahcesehir.edu.tr

karşılayamayan haneleri ve sahip oldukları çocukları “yoksul” olarak kabul edebiliriz. 2010 yılında Türkiye’de yaşayan 4,6 milyon çocuk, yani her dört çocuktan biri maddi yoksunluk çekmektedir (Tablo 1).

Maddi yoksunluğun alt kalemlerine bakıldığında 2010 yılında Türkiye’deki çocukların yüzde 40,3’ünün ısınma ihtiyacını yeterli derecede karşılayamadığı, yüzde 40,8’inin ise eskiyen giyeceklerini yenileyemediği görülmektedir. Gün aşırı et, tavuk ya da balık içeren yiyecekler yiyememe durumu ise Türkiye’deki çocukların beslenme ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadıklarını göstermektedir. Türkiye’de 12,5 milyon çocuk gün aşırı et, tavuk ya da balık tüketememektedir. Her üç çocuktan ikisinin gün aşırı bile ana protein kaynaklarına ulaşamıyor olması çocukların sağlıklı beslenemediğine işaret etmektedir.

Kuşkusuz 2006 yılından 2010 yılına bir iyileşme kaydedilmiştir. Bu süre zarfında tüm çocuklar içerisinde maddi yoksunluk çekenlerin oranı yüzde 34,7’den yüzde 24,4’e gerilemiştir. Maddi yoksunluğu tanımlayan alt kalemlere bakıldığında bu iyileşmenin özellikle giyim ihtiyacının giderilmesindeki düzelden kaynaklandığı görülmektedir. Giyim ihtiyacını karşılayamayan çocuk oranı yüzde 60,2’den yüzde 40,8’e gerilemiştir. Bu dikkat çekici iyileşmede giysi nispi fiyatında gözlemlenen büyük düşüşün önemli rol oynadığı tahmin edilebilir. Isınma ve beslenmede de, daha az olmakla beraber, iyileşme kaydedilmiştir.

Çocuk yoksulluğu doğuda daha vahim

Veriler bölgeler bazında önemli farklılıklara işaret etmektedir. Tablo 2’de maddi yoksunluk olarak ölçülen çocuk yoksulluğunu bölgeler ayırımında verilmektedir. Genel bir bakışla Türkiye’nin batısından doğusuna gidildikçe çocuk yoksulluğunun arttığını görmek mümkündür. Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Orta Anadolu ve Batı Karadeniz’de çocuklar arasında maddi yoksunluk çekenlerin oranı Türkiye ortalamasının altındadır. Bu bölgeler arasında Batı Anadolu (yüzde 13,6) ve Orta Anadolu (yüzde 15,5) çocuk yoksulluğunun en düşük olduğu bölgeler olarak temayüz etmektedir. Diğer taraftan İstanbul ve Akdeniz’in Türkiye ortalamasına çok yakın oldukları görülmektedir. Bu bölgelerin çok göç alıyor olmaları bir açıklama olabilir.

Doğu Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde her üç çocuktan biri maddi yoksunluk içinde yaşamaktadır. Açık ara ile Türkiye’de çocuk yoksulluğunun en yaygın olduğu bölge ise Güneydoğu Anadolu’dur. Bu bölgede yaşayan çocukların yüzde 42,1’i maddi yoksunluk çekmektedir. Diğer bir ifadeyle, Güneydoğu Anadolu bölgesindeki haneler toplam 1 milyon 200 bin çocuğun ne beslenme, ne ısınma ne de giyim ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir.

Tablo 2 Bölgelere göre çocukların maddi yoksunluğu, 2010

	Maddi yoksunluğa göre (Temel ihtiyaçlara ulaşım)		Tüm Türkiye	
	Yoksul çocuk sayısı (Bin kişi)	Yoksul çocukların içindeki payı (%)	Toplam çocuk sayısı (Bin kişi)	Toplam nüfus (Bin kişi)
TR1 İstanbul	736	24.5	3,008	12,692
TR2 Batı Marmara	125	20.0	627	3,085
TR3 Ege	408	19.7	2,075	9,289
TR4 Doğu Marmara	283	17.4	1,627	6,691
TR5 Batı Anadolu	219	13.6	1,610	6,726
TR6 Akdeniz	554	23.6	2,342	9,055
TR7 Orta Anadolu	159	15.5	1,030	3,739
TR8 Batı Karadeniz	171	16.8	1,019	4,385
TR9 Doğu Karadeniz	173	29.3	590	2,496
TRA Kuzeydoğu Anadolu	215	30.0	715	2,101
TRB Ortadoğu Anadolu	340	26.0	1,307	3,603
TRC Güneydoğu Anadolu	1,201	42.1	2,851	7,481
Türkiye	4,583	24.4	18,800	71,343

Kaynak: TÜİK tarafından yayınlanan Gelir ve Yaşam Koşulları 2010 mikro veri seti; Betam

Güneydoğu Anadolu bölgesinde çocuk olmak her açıdan dezavantajlı

Table 3’de maddi yoksunluğu tanımlamak için kullanılan alt kalemlerin bölgesel dağılımları verilmektedir. Gün aşırı et, tavuk ya da balık içeren yiyecekler yiyememe durumu Türkiye’deki çocukların yüzde 66,9’unu olumsuz etkilemektedir. En avantajlı bölgelerde (İstanbul, yüzde 57,4; Orta Anadolu, yüzde 55,6) bile çocukların yarısından fazlası gün aşırı et, tavuk ya da balık yiyememektedir. Bu oran Güneydoğu Anadolu bölgesinde yüzde 80’e ulaşmaktadır.

Türkiye’deki çocukların yüzde 40,3’ü ısınma ihtiyacını yeterli derecede karşılayamadığını söyleyen hanelerde yaşamaktadır. Türkiye’nin batı bölgelerinde daha az sıklıkla karşılaşılan yeterince ısınamama sıkıntısı İstanbul’da, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çocukların yaklaşık yarısını etkilemektedir.

Türkiye genelinde çocukların yüzde 40’ının ise eskiyen giyeceklerini yenileyemediği görülmektedir. Bu durum Akdeniz, Doğu Karadeniz ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde Türkiye’nin geneline kıyasla daha sık gözlemlenmektedir. Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise çocukların yarısından fazlası eskiyen giyeceklerinin yerine yenisi alamamaktadır.

Table 3 Alt kalemlere göre bölgesel çocuk yoksulluğu, 2010

	Beslenme		Isınma		Giyim	
	Yoksul çocuk sayısı (Bin kişi)	Yoksul çocukların içindeki payı (%)	Yoksul çocuk sayısı (Bin kişi)	Yoksul çocukların içindeki payı (%)	Yoksul çocuk sayısı (Bin kişi)	Yoksul çocukların içindeki payı (%)
TR1 İstanbul	1,726	57.4	1,484	49.3	1,169	38.9
TR2 Batı Marmara	405	64.6	166	26.5	215	34.4
TR3 Ege	1,316	63.4	647	31.2	659	31.8
TR4 Doğu Marmara	1,007	61.9	578	35.5	569	35.0
TR5 Batı Anadolu	1,115	69.2	455	28.2	360	22.4
TR6 Akdeniz	1,650	70.5	884	37.7	1,060	45.3
TR7 Orta Anadolu	572	55.6	299	29.1	321	31.2
TR8 Batı Karadeniz	740	72.6	326	32.0	326	32.0
TR9 Doğu Karadeniz	405	68.8	234	39.7	260	44.2
TRA Kuzeydoğu Anadolu	506	70.8	275	38.5	398	55.7
TRB Ortadoğu Anadolu	842	64.4	652	49.9	586	44.8
TRC Güneydoğu Anadolu	2,292	80.4	1,584	55.6	1,741	61.1
Türkiye	12,577	66.9	7,585	40.3	7,665	40.8

Kaynak: TÜİK tarafından yayınlanan Gelir ve Yaşam Koşulları 2010 mikro veri seti; Betam

Sonuç ve politika önerileri

Son yıllarda gerçekleşen kişi başına gelir artışlarının yoksulluğu azalttığı ancak halen küçümsenmeyecek sayıda hanenin çocuklarının temel ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığı görülüyor. Bu hanelerde yaşayan çocukların ciddi maddi yoksunluk koşullarında yetişmelerinin, gelir ve fırsat eşitsizliği gibi siyasal ve ahlaki sorunların yanı sıra ekonomik kalkınma üzerinde de olumsuz etkileri söz konusudur. Türkiye’de işgücünün eğitim düzeyinin son otuz yılda gelişmiş ülkeleri yakalayan ülkelere kıyasla çok düşük kaldığı günümüzde artık yaygın olarak kabul görmektedir. Aynı zamanda eğitim kalitesinde OECD ülkeleri arasında sondan ikinci olduğumuz bilinen bir gerçektir. 2030’larda Türkiye’nin hiç olmazsa Güney Kore’nin gelişmişlik düzeyini yakalayabilmesi için çok esaslı bir eğitim reformu elzem görünüyor. Ancak her dört çocuktan birinin yaşam koşullarında gözlemlenen ciddi yetersizliklerin eğitim sürelerini ve eğitim başarılarını olumsuz etkilememesi düşünülemez.

Bu bakımdan yoksul çocuklara yönelik araştırmaların derinleştirilmesi ve etkili destek politikalarının acilen tasarlanması gerekiyor. Çocuk yoksulluğuna yönelik araştırmalar özellikle beslenme ve ısınma sorunlarına odaklanmalıdır. Gün aşırı hayvan proteininden yoksunluğun ne kadar önemli olduğu, bitkisel proteinin ne ölçüde hayvansal proteini ikam edebildiği araştırılarak gerçekçi bir protein zafiyeti haritası çıkarılmalı ve buna göre maddi destek politikaları düşünölmelidir.

Kömür yardımlarının arttığı ve siyasal bağlamda çok tartışıldığı bir ortamda yeterince ısınmadığını söyleyen hane sayısında nispeten sınırlı bir azalma olmuş olması düşöndürücüdür. Bu sınırlı iyileşmenin bir kaç nedeni olabilir. Yakacak yardımlarının tamamı gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşmıyor olabilir. Doğalgaz fiyatlarındaki nispi artış kimi haneleri yakıttan tasarrufa zorluyor olabilir. Düşök gelirli haneler yalıtma kaynak ayıramıyor olabilir. Bu konular araştırılarak elde edilen bulgular ışıkında mevcut yakacak yardımları gözden geçirilmelidir.

Genel olarak da yoksulluk araştırmaları ve yoksullukla mücadele TÜBİTAK ve Kalkınma Bakanlığı tarafından öncelikli alan ilan edilmelidir.